

УДК 327.5:(470:478)
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/71-78>

Олександр АЛЕКСЕЙЧЕНКО, канд. політ. наук
ORCID ID: 0000-0002-2325-1289
e-mail: alexeychenko@gmail.com
Київський національний університет, Київ, Україна

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ В КОНФЛІКТАХ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ: НАГІРНИЙ КАРАБАХ

Вступ. 1991 р. Нагірний Карабах за підтримки Вірменії і РФ оголосив про незалежність від Азербайджану. Це призвело до бойових дій, які тривали до 1994 р. Збройний конфлікт завершився підписанням Бішкекського протоколу про перемир'я та припинення вогню, але періодично між сторонами виникали збройні сутички. Для посередництва у врегулюванні конфлікту 1992 р. було створено Мінську групу у складі 19-ти держав – членів Ради з безпеки і співробітництва в Європі (нині – ОБСЄ), співголовами якої у 1997 р. стали РФ, Франція і США. Як один із найбільш зацікавлених гравців, Російська Федерація прагнула відігравати провідну роль у нагірно-карабаському врегулюванні й тому, що сприяла укладенню Угоди про режим припинення вогню між Азербайджаном, Нагірним Карабахом і Вірменією у 1994 р., і через наявність геополітичних та гео економічних інтересів у регіоні Південного Кавказу. Саме завдяки імперській політиці РФ вірмено-азербайджанський конфлікт у Нагірному Карабасі перетворився на "заморожений" і на такий, що упродовж понад трьох десятиліть відігравав центральну роль у новій геополітиці в Євразії, впливаючи на регіональну безпеку Кавказу та всього Середнього Сходу.

Методи. Основними методологічними підходами до вивчення політики РФ на терені колишнього СРСР стали історичний, політологічний і геополітичний. Саме останній з них розглядає політику РФ на пострадянському просторі як спробу відновлення геополітичного і гео економічного впливу РФ за допомогою таких інструментів, як посередництво, миротворчість і економічна експансія. Такий підхід сприяє з'ясуванню справжніх мотивів участі Кремля в процесі так званого врегулювання конфліктів, а також розумінню причин геополітичної поразки РФ у Нагірному Карабасі.

Результати. Нездатність міжнародних посередників запропонувати політико-дипломатичний спосіб врегулювання конфлікту, помножена на недовіру сторін і прагнення сусідніх країн скористатись складністю проблеми Карабаху для вирішення власних геостратегічних питань, спонукало владу Азербайджану мобілізувати значні фінансові ресурси для переоснащення армії та підготовки до силового сценарію повернення тимчасово окупованих територій (ТОТ). Вірменська влада, натомість, сподіваючись на традиційну прихильність з боку РФ, посилену участю Єревана в ОДКБ, що мало гарантувати союзницьку підтримку Москви у разі збройного конфлікту з Азербайджаном, стала фактичним васалом Кремля і практично втратила міжнародну суб'єктність. Скориставшись залученістю РФ у громадянському конфлікті в Сирії й ослабленням боєздатності російської армії у тривалій російсько-українській війні, а також військовою підтримкою Туреччини, Баку у 2020 і 2023 рр. провів військові операції, результатом яких стало відновлення територіальної цілісності Азербайджану. Сталось це попри політику РФ у Карабасі, в основі якої було прагнення Москви тримати Карабаський конфлікт у "замороженому" стані, граючи на непримиренних суперечностях його учасників. Після того, як Азербайджан повернув під свій контроль Карабах, а влада самопроголошеної НКР оголосила про припинення існування незнаного державного утворення, понад 100 тис. карабаських вірмен покинули регіон. Наразі Азербайджан і Вірменія ведуть переговори про мирну угоду, уперше – без посередництва Росії. 8 серпня 2025 р. у Білому домі на тристоронній зустрічі президента Азербайджану Ільгэма Алієва і прем'єр-міністра Вірменії Нікола Пашиняна із президентом США Дональдом Трампом підписано угоду про нормалізацію азербайджансько-вірменських відносин. Угоду, яка може повністю змінити Південний Кавказ, розвитку якого заважають закриті кордони, давні етнічні конфлікти та імперська політика Кремля. Рамковий документ, спрямований на досягнення конкретного шляху до миру, передбачає створення стратегічного транзитного коридору через Південний Кавказ, який з'єднає основну територію Азербайджану з Нахичеванським есклавом через Вірменію. США, у межах домовленостей, отримують від Вірменії виняткові права на розвиток цього коридору, який матиме назву "Шлях Трампа за міжнародний мир і процвітання", відомий за абревіатурою TRIPP. Таким чином США здійснюватимуть контроль над стратегічним транспортним вузлом у регіоні, який межує з Росією, Туреччиною та Іраном. Завдяки TRIPP США посилять свій геополітичний вплив на Південному Кавказі, витісняючи таких традиційних гравців, як РФ і Франція та справляючи геополітичний тиск на Іран. Тегеран виступив проти того, щоб США проклали територією Вірменії коридор, що з'єднає Азербайджан з Республікою Нахичевань. Там уважають, що в такий спосіб НАТО наблизиться до північних іранських територій. Це означає, що врегулювання проблеми Нагірного Карабаху не вичерпує проблеми геополітичного суперництва на Південному Кавказі.

Висновки. Відновлення територіальної цілісності Азербайджану в результаті 44-денної війни 2020 р. і антитерористичної операції 2023 р. у Нагірному Карабасі показало слабкість РФ і можливість її витіснення з Південного Кавказу, а в перспективі – й декомпозиції як держави. Повернення ТОТ під контроль Баку означає, що для вирішення цього завдання мають бути наявними такі чинники, як політична воля керівництва держави у поверненні ТОТ, консолідація матеріальних і військових ресурсів країни задля досягнення мети, сприятлива міжнародна ситуація і наявність бодай одного могутнього стратегічного союзника, яким для Азербайджану є Туреччина. Таким, якщо коротко, є рецепт перемоги над тінню "імперії зла", якою все ще залишається Російська Федерація для України і цивілізованого світу. Геополітичне протистояння в Нагірному Карабасі, головними дійовими особами якого стали РФ, США, Франція і Туреччина, принесло перемогу країнам Заходу і фіаско РФ. Але велика геополітична гра на Південному Кавказі, посилена нещодавнім відкриттям значних покладів вуглеводневого палива в Каспійському регіоні, що знайшло своє відображення в реалізації проєктів прокладання стратегічних транспортних магістралей на зразок нафтопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан і газопроводу Баку – Супса, триває. Позаяк ослаблена війною в Україні РФ далеко не вичерпала свої можливості в регіоні та, за сприятливих для неї обставин, здатна змінити геополітичну ситуацію на Південному Кавказі на свою користь. Про це, між іншим, промовляє спроба російського реваншу в Грузії.

Ключові слова: Нагірний Карабах, Російська Федерація, Азербайджан, Вірменія, "заморожений" конфлікт, пострадянський простір, геополітичні інтереси, імперський синдром.

© Алексєйченко Олександр, 2025

Вступ

2 вересня 1991 р. Нагірний Карабах, колишня автономна область у складі Азербайджанської РСР, оголосив про незалежність. Це призвело до бойових дій, які тривали до 1994 р. Збройний конфлікт завершився підписанням Бішкекського протоколу про перемир'я та припинення вогню, але періодично між сторонами виникали збройні сутички. Після розпаду Радянського Союзу Нагірний Карабах і Південний Кавказ у цілому стали ареною зіткнення стратегічних інтересів Російської Федерації (РФ) і США. Для реалізації цих інтересів Москва і Вашингтон почали активно використовувати етнополітичні конфлікти в регіоні як дієвий інструмент установлення свого впливу на терені Південного Кавказу. Боротьба за геополітичний вплив на Південному Кавказі сприяла інтернаціоналізації конфлікту в Нагірному Карабасі, результатом чого стало створення навесні 1992 р. Мінської групи у складі 19-ти держав – членів Ради з безпеки і співробітництва в Європі (нині – ОБСЄ). Головним завданням Мінської групи стала підготовка до скликання конференції, на якій передбачалося досягти вирішення проблеми Нагірного Карабаху. А оскільки скликання конференції передбачалося в столиці Білорусії – Мінську, то створена посередницька структура стала іменуватися "Мінською групою". У 1997 р. її співголовами стали РФ, Франція і США. Російська Федерація прагнула відігравати провідну роль у карабаському врегулюванні, утім саме завдяки імперській політиці РФ вірмено-азербайджанський конфлікт у Нагірному Карабасі перетворився на "заморожений" і на такий, що упродовж понад трьох десятиліть відігравав центральну роль у новій геополітиці в Євразії, впливаючи на регіональну безпеку Кавказу і всього Середнього Сходу.

Метою статті є аналіз політики РФ щодо вірмено-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабасі, в якому Москва прагнула радше не врегулювання, а зміцнення геополітичного впливу в регіоні Південного Кавказу.

Методи

Необхідною та важливою передумовою повного й об'єктивного дослідження політики РФ на пострадянському просторі є використання сучасного методологічного інструментарію дослідження. Основними методологічними підходами до вивчення політики РФ на терені колишнього СРСР стали історичний, політологічний і геополітичний. Саме останній із них розглядає політику РФ на пострадянському просторі як спробу відновлення геополітичного та гео економічного впливу РФ за допомогою таких інструментів, як посередництво і миротворчість. Такий підхід сприяє з'ясуванню справжніх мотивів участі Кремля в процесі так званого врегулювання конфліктів, а також розумінню причин геополітичної поразки РФ у Нагірному Карабасі.

Огляд літератури. Попри те, що з усіх конфліктів на Кавказі найбільше стратегічне й загально регіональне значення має карабаський, адже до участі в ньому безпосередньо були втягнені дві незалежні держави, цей конфлікт фактично не отримав належного об'єктивного висвітлення в академічних виданнях. Неупередженим підходом до аналізу причин і наслідків конфлікту в Нагірному Карабасі зазначаються, на нашу думку, окремі дослідження вітчизняних (Перепелиця, 2003; Сулейманов, Е., & Сулейманов, В., 2014; Жеребецький, 2016; Зельманович, 2016; Гольцов, 2017; Дорошко, & Пліс, 2023) і зарубіжних (Herzig, 1999; Aivazian, A., 2001; Samedov, 2007) авторів. Практично

всі вони одностайні у своїх висновках щодо справжньої мети політики РФ у Нагірному Карабаху – продовження геополітичного домінування Кремля в країнах пострадянського простору за допомогою управління "замороженими" конфліктами.

Результати

Нагірно-Карабаський конфлікт між Вірменією і Азербайджаном, що перетворився на справжню війну в час розпаду СРСР, став, за великим рахунком, наслідком виконання негласної настанови генсека ЦК РКП(б) і, за сумісництвом, наркома у справах національностей РСФРР Й. Сталіна поділяти кавказькі народи, з метою недопущення їх спільного спротиву радянській владі. У результаті на території, де традиційно переважало вірменське населення, у 1924 р. було проголошено Нагірно-Карабаську автономну область (НКАО), що 1936 р. увійшла до складу Азербайджанської РСР. Вірменська еліта неодноразово прагнула спонукати Москву передати Карабах Вірменській РСР, однак союзний центр у Москві не підтримував цих прагнень.

Каталізатором конфлікту стала резолюція Ради народних депутатів НКАО 1989 р. про клопотання перед Верховними Радами Вірменської РСР, Азербайджанської РСР і СРСР щодо передавання області зі складу Азербайджану до складу Вірменії. Цей крок був підтриманий масовими демонстраціями у Вірменії й одночасно викликав протест в Азербайджані. Зіткнення поблизу азербайджанського м. Аскеран натовпу азербайджанців і місцевої міліції, під час якого було використано зброю, призвело до людських жертв і стало початком збройної фази конфронтації. Обидві сторони розпочали формування бойових загонів, придбання озброєнь і військової техніки. Азербайджан удався до економічної блокади Нагірного Карабаху. У відповідь на це Верховна Рада Вірменської РСР 1 грудня 1990 р. ухвалила рішення про створення єдиної Вірменської Республіки, до складу якої в односторонньому порядку було включено Нагірний Карабах. Із розпадом СРСР конфлікт фактично перетворився із внутрішнього міжетнічного у міждержавний – між Азербайджаном та Вірменією.

Ескалація Карабаського конфлікту в 1992–1993 рр. спричинила втручання ООН, НБСЄ та інших міжнародних організацій, які намагались припинити збройну конфронтацію. Але спроби посередництва в переговорах принесли лише тимчасове зниження інтенсивності бойових дій. У жовтні 1993 р. черговий наступ вірменських сил призвів до втрати Азербайджаном шести адміністративних районів з містами Фізулі та Кельбаджар. 18 лютого 1994 р. у Москві міністрами оборони Азербайджану та Вірменії за посередництва міністра оборони РФ був підписаний Протокол про повне припинення вогню та воєнних дій, а також досягнені умови розведення військ ворогуючих сторін на узгоджені рубежі.

Важливу роль у врегулюванні конфлікту прагнули відігравати міжнародні організації, хоча на його початку особливої активності не виявляли. Приміром, ООН тривалий час залишалася пасивним спостерігачем, обмежившись резолюціями Ради Безпеки, в яких засуджувались військові дії та підтверджувалась територіальна цілісність "усіх держав регіону", без конкретизації агресора. Усю роботу з вирішення конфлікту ООН передоручила НБСЄ, яка вже в березні 1991 р. сформувала комітет із 19 країн-членів для врегулювання конфлікту і зробила все, щоб його призупинити і не дати Росії від виглядом проведення миротворчої операції повернутися до Азербайджану.

Росія, що намагалася повернути контроль над колишнім радянським кордоном з Туреччиною та Іраном на азербайджанській ділянці з метою забезпечення своєї частки у нафтових багатствах Азербайджану, не досягнувши своєї мети, стала усіяло перешкоджати роботі Мінської групи НБСЄ, створеної 24 березня 1992 р. на базі конференції НБСЄ щодо Нагірного Карабаху. У 1997 р. переговорний процес урегулювання проблеми Нагірного Карабаху очолили співголови від США, Росії та Франції.

США, яким украй невігідна дестабілізація обстановки в багатому на енергоносії регіоні, вважали, що взаємоприйнятне рішення проблеми мають знайти тільки два президенти – Азербайджану та Вірменії при можливому підключенні до двостороннього діалогу керівника Нагірного Карабаху.

Кремль, не бажаючи поступатись ініціативою в посередницькій місії Білому дому, намагався перевести процес урегулювання нагірно-карабаського й інших конфліктів на Південному Кавказі у площину відносин чотирьох держав – Росії, Азербайджану, Вірменії та Грузії. У Нагірному Карабасі Росія тривалий час грала у свою звичну імперську гру на пострадянському просторі – виступала у ролі військового союзника Вірменії (через спільну участь двох країн в ОДКБ і розташування російської військової бази у вірменському Гюмрі) і, водночас, переозброювала азербайджанську армію, продаючи офіційному Баку зброю на сотні мільйони доларів.

Вірменія традиційно вважалась найвідданішим союзником Росії на Південному Кавказі: і внаслідок історичних причин, і через суто прагматичні інтереси офіційного Єревану. Адже Вірменія, яка не має спільного кордону з Росією, перебуваючи в географічній напівізоляції, спричиненій карабаським конфліктом, має небагато можливостей для геополітичного маневру. Особливі відносини з Вірменією важливі й для Росії, оскільки через вірменську територію проходять залізничні й автомобільні дороги, повітряні шляхи, що з'єднують Росію із країнами Близького та Середнього Сходу. Союзницькі відносини двох держав базуються на збігу або близькості геополітичних, військових, економічних та інших інтересів. Вірменія і Росія, принаймні до другої Карабаської війни 2020 р., мали схожі позиції з більшої частини міжнародної політики. Головними факторами традиційної лояльності вірмен до Росії є релігійний і досвід спільного проживання вірмен і росіян у складі однієї держави. Неабиякий вплив на відносини двох країн справляє вірменська діаспора в Росії, кількісний склад якої (близько 1,8–2 млн осіб) цілком зіставний із чисельністю вірмен на їх етнічній батьківщині (3,3 млн осіб). Тому значна частина населення Вірменії розглядає Росію як свого захисника і гаранта існування.

Проте інша частина населення Вірменської Республіки, а також більшість так званих зарубіжних вірмен (окрім тих, які мешкають у Росії), кількість яких за межами Вірменії вдвічі більша, аніж на Батьківщині, налаштовані прозахідно і часто по-антиросійському. І з цим має рахуватись офіційний Єреван, зважаючи на великий вплив вірменської діаспори, особливо у фінансово-економічній сфері. Адже значна частина ВВП Вірменії формується за рахунок переказів і внесків діаспори, передусім її найзаможнішої та найвпливовішої частини зі США і Франції. Отже, вірменський істеблішмент фактично розділений на умовно проросійських і прозахідних. Єдине, у чому вони сходяться, так це в питанні стосовно Нагірного Карабаху.

Політико-правовою підставою воєнного союзу двох країн стали членство Росії та Вірменії в ОДКБ, а також міждержавні угоди щодо правового статусу російських збройних сил від 21 серпня 1992 р., про розміщення військової бази РФ у Республіці Вірменія від 16 березня 1995 р. і договір "Про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу" від 29 серпня 1997 р.

Базовим елементом вірменсько-російського стратегічного партнерства вважається дислокація в м. Гюмрі (Республіка Вірменія) 102-ї російської військової бази, оснащеної зенітно-ракетними комплексами С-300 та винищувачами МіГ-29, і російських прикордонників, що спільно зі своїми вірменськими колегами охороняють вірменсько-турецьку та вірменсько-іранську ділянки кордону. Користуючись економічними труднощами Вірменії, Росія, по суті, нав'язала своєму партнеру підписання угоди за принципом "борг в обмін за майно" у 2005 р., коли відбулася пролонгація перебування російської військової бази в Гюмрі до 2050 р. У рахунок погашення державного боргу Вірменія передала Росії Разданську ТЕС (вироблена на ній електроенергія експортується Росією до Туреччини та Грузії), оборонне підприємство "Марс" і три науково-дослідних інститути у сфері ВПК. 2014 р. Вірменія продала Росії останні 20 % акцій спільного підприємства "АрмРосГазпром", що остаточно позбавило Єреван права самостійного імпорту природного газу та зміни умов постачання газу на період до 2043 р. (Мазалова, 2013).

Проте навіть попри повну військову й економічну залежність від Росії, в Єревані дотримувались думки, що російська військова присутність у регіоні забезпечить мирний перебіг урегулювання нагірно-карабаського конфлікту і стане гарантією забезпечення національних інтересів країн Південного Кавказу.

Російський інтерес до Азербайджанської Республіки – найбільшої за площею південнокавказької держави, що володіє значними покладами нафти й газу, зумовлений тим, що Азербайджан, за словами американського політолога З. Бжезінського, займає "критичне геополітичне значення" у регіоні. "Це – корок пляшки з багатствами басейну Каспійського моря та Середньої Азії. Незалежність середньоазіатських держав може практично втратити сенс, якщо Азербайджан буде повністю підкорений контролю Москви... Майже як і у випадку з Україною, майбутнє Азербайджану та Середньої Азії має ключове значення для визначення майбутнього Росії" (Бжезінський, 2000).

Азербайджанська Республіка важлива для Москви насамперед у плані гарантування безпеки своїх південних кордонів (проблема Чечні), розвитку транзитного коридору Північ – Південь (Росія – Близький Схід) і доступу до природних ресурсів Південного Кавказу. Російські експерти стверджують, що той, хто контролюватиме територію Азербайджану, Вірменії та Грузії, отримає доступ до практично неосвоєних природних багатств басейну Каспійського моря.

Для Азербайджану відносини із Кремлем не менш важливі, зокрема в контексті загрози з боку ісламських фундаменталістів, урегулювання нагірно-карабаського конфлікту, проблеми транспортування каспійських енергоносіїв на світові ринки і т. п. З огляду на це, характер азербайджансько-російських відносин є визначальним щодо збереження стабільності та миру на Південному Кавказі.

З часу розпаду СРСР азербайджансько-російські відносини складаються неспроста, оскільки в азербайджанському суспільстві Росія все ще сприймається як країна, що має намір відновити своє колишнє доміну-

вання на Кавказі в цілому і в Азербайджані зокрема. Напруга у двосторонніх відносинах зберігається з декількох причин. По-перше, багато азербайджанців вважає, що питання Нагірного Карабаху – це не конфлікт між Азербайджаном і вірменами Карабаху і навіть не міждержавна азербайджансько-вірменська суперечка, а війна, яку проти Азербайджану веде Росія з метою перешкоджання утворення сильної незалежної Азербайджанської держави та повернення її до сфери свого впливу і контролю. Ця суспільна думка ґрунтується на незмінному російському бажанні розмістити в Азербайджані свої військові бази й направити російських прикордонників для охорони азербайджанських кордонів з Іраном і Туреччиною.

По-друге, Азербайджан підозрює (до речі, небезпідставно) РФ у прихованому постачанні зброї одному з учасників нагірно-карабаського конфлікту – Вірменії. По-третє, позиція, що її займає Росія щодо юридичного статусу Каспійського моря, однозначно спрямована на забезпечення контролю за нафтовим експортом із Азербайджану, оскільки спрямувати значну його частину через територію своєї держави російському керівництву не вдається. Суперечливою у двосторонніх відносинах залишається й роль СНД на пострадянському просторі, що її функціонування офіційний Баку кваліфікує як засіб відновлення російського впливу на колишні республіки СРСР і як об'єднання, не здатне стати співдружністю справді рівних суверенних держав.

Попри принципові розбіжності у відносинах двох країн, азербайджанське керівництво намагалось залучити російські компанії до участі в енергетичних контрактах, прагнучи балансу у взаєминах із Росією і Заходом, убачаючи в стратегічному партнерстві з останнім серйозний важіль протидії геополітичному і геоекономічному тиску Кремля.

Відомо, що після розпаду Радянського Союзу Південний Кавказ став ареною зіткнення стратегічних інтересів США та Росії. Для реалізації цих інтересів Москва і Вашингтон почали активно використовувати етнополітичні конфлікти в регіоні як дієвий інструмент установлення свого впливу на терені Південного Кавказу. Борьба за геополітичний вплив на Південному Кавказі сприяла інтернаціоналізації нагірно-карабахського конфлікту, результатом чого стало створення навесні 1992 р. Мінської групи ОБСЄ для врегулювання конфлікту.

Позаяк переговори у Мінському форматі перебували в пасивній стадії, учасники конфлікту спрямували свої сподівання на вплив зовнішніх чинників, передусім – російський. Росія, що зайняла активну позицію у вірмено-азербайджанському мирному процесі, намагалась таким чином переконати Захід, що Кремль має у своєму розпорядженні достатньо великий потенціал, щоб нав'язати дипломатичне вирішення сторонам, або, принаймні, бути гідним довіри посередником.

Частково це Кремлю вдалося, утім, тимчасове повернення впливу Росії в цьому регіоні, принаймні до другої Карабаської війни 2020 р., стало насамперед результатом відсторонення від участі у вирішенні проблем Південного Кавказу інших міжнародних гравців, або, щонайменше, систематичного послаблення їхніх позицій. Приміром, обережна зовнішня політика адміністрації президента Б. Обами серйозно послабила стратегічні цілі США на Південному Кавказі. Щодо позиції Євросоюзу, то Брюссель практично не був задіяний у врегулюванні конфлікту, пропонуючи лише свою допомогу в побудові довіри. Подібна ситуація суттєво обмежила вплив ЄС на Південному Кавказі, перешко-

джаючи здатності Брюсселя виробляти конструктивну політику щодо врегулювання "заморожених" конфліктів.

Відсутність загальної та інтегрованої стратегії США і ЄС на Південному Кавказі сприяла поверненню в регіон такого впливового геополітичного гравця, як Туреччина, що у 2010 р. уклала договір про стратегічне співробітництво з Азербайджаном. Спостерігаючи за тим, як західні гравці продовжують свою політику потурання Росії і спокійно спостерігають за тим, як у ході досягнення мирного врегулювання шириться російський економічний, військовий і політичний вплив у Нагірному Карабасі, Туреччина, як член НАТО, виступила проти вагою Кремлю в боротьбі за геополітичний вплив на Південному Кавказі, взявши сторону свого стратегічного союзника Азербайджану.

Така позиція офіційної Анкари цілком відповідала інтересам Азербайджану на чолі із президентом Ільхамом Алієвим, що прийшов до влади в жовтні 2003 р., дотримуючись позиції збереження територіальної цілісності країни в кордонах 1988 р. І. Алієв продовжив політику свого батька, третього президента Азербайджану Гейдара Алієва, щодо підготовки до силового сценарію відвоювання тимчасово окупованих територій. Позаяк усі переговори у форматі так званої Мінської групи ОБСЄ результатів не принесли, обидві сторони конфлікту виявляли готовність вирішити проблему силою, переозброюючи свої армії.

У 2000-х рр. Азербайджан озброювався набагато активніше, що дозволяло високі ціни на нафту. Це тривало до середини 2010-х. У 2014 р. Азербайджан витрачав на військові потреби 5,1 % ВВП, Вірменія – 4,29 %, але ВВП у неї був значно нижчим азербайджанського (Аксьонов, 2020). У цілому, військовий бюджет Азербайджану у першій чверті XXI ст. перевершував вірменський військовий бюджет у середньому у три-п'ять разів, в окремі роки військовий бюджет Азербайджану був вище, ніж весь державний бюджет Вірменії (Аксьонов, 2020).

Про те, що обидві сторони готувались до військового протистояння в Карабаху, засвідчили події 2010 р., коли Вірменія і Росія пролонгували договір про перебування російської військової бази у вірменському Гюмрі – наявність якої, на думку Єрвана, є гарантією від азербайджанського вторгнення. Того самого 2010 р. Азербайджан уклав договір про стратегічну співпрацю з Туреччиною, що передбачає військову допомогу Азербайджану у разі війни. У відповідь на це, на саміті ОБСЄ в Астані 2 грудня 2010 р. президент Вірменії заявив, що якщо Азербайджан почне війну, то Вірменії не залишиться нічого іншого, як визнати незалежність Нагірного Карабаху і забезпечити його безпеку (Маїлян, & Саркісян, б.д.).

Утім, цього не сталось, так само як і того, що під час так званої "чотириденної війни" у квітні 2016 р. азербайджанці не змогли прорвати оборону карабаських вірмен і відступили.

За рік до другої Карабаської війни (2020 р.) Азербайджан став знову активно закуповувати зброю в Туреччині. Як повідомило агентство Reuters з посиланням на Асамблею експортерів Туреччини, експорт озброєння з цієї країни до Азербайджану виріс у шість разів, до 36 млн дол. у серпні і 77 млн дол. – у вересні (Аксьонов, 2020). У 2020 р. Баку купив, зокрема, безпілотні літаки Bayraktar, які ефективно застосовувалися в Карабаху. Ще раніше Азербайджан закупив ізраїльські курсуючі боеприпаси (дрони-камікадзе) і високоточні ракетні комплекси, у Росії – важкі вогнеметні

системи ТОС-1А "Солнцепек"("Пригрів"), БМП-3, дивізіон самохідних артилерійських установок "Мста-С", два дивізіони далекого ЗРК С-300 і кілька комплексів ближнього "Тор-М2Е" (Аксьонов, 2020).

Вірменія також, починаючи із середини 2010-х рр., стала витрачати більше грошей на озброєння. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем світу (SIPRI), обсяг військового імпорту Вірменії із 2014 по 2019 р. був у три з половиною рази більшим, ніж із 2009 по 2014 р, при тому, що у 2014–2015 рр., за інформацією інституту, країна не робила якихось серйозних закупівель (Аксьонов, 2020). Зокрема, Вірменія придбала системи залпового вогню "Смерч", велику кількість протитанкової зброї, переносних зенітно-ракетних комплексів, зенітно-ракетні комплекси "Тор М2КМ", дивізіон ракетних комплексів "Іскандер-Е" (Аксьонов, 2020) тощо.

Перед початком другої Карабаської війни 2020 р. обидві країни проводили навчання: Азербайджан – спільно з Туреччиною, Вірменія – із РФ. З 29 липня по 10 серпня під час навчання на азербайджанському аеродромі Гянджа дислокувалися турецькі винищувачі. Згодом у Вірменії стверджували, що частина цих винищувачів могла залишитися там і підтримувати азербайджанські сили під час війни. Єреван навіть звинуватив турецьких пілотів у тому, що вони збили вірменський штурмовик Су-25. Цю інформацію підтвердити не вдалося, але фотографії турецьких винищувачів у Гянджі на супутникових знімках згодом опублікував у своєму Twitter журналіст New York Times Крістіан Тріберт (Аксьонов, 2020). Пізніше Азербайджан визнав, що турецькі винищувачі дійсно знаходилися на аеродромі в Гянджі, але в бойових діях не брали участь.

Водночас ані Карабах, у якого було кілька бойових вертольотів і літаків, ані Азербайджан, який мав на озброєнні не тільки вертольоти і штурмовики, але й власні (не турецькі) винищувачі, активно пілотовану авіацію не використали – обидві сторони підозрювали один одного в наявності ефективних засобів ППО. У боях у Карабасі протиповітряною обороною переважно були старі комплекси "Оса" і "Стріла".

За словами фахівця в галузі ППО Михайла Ходаренка, у випадку з Карабахом і Вірменією навряд чи вийшло б створити розвинену систему протиповітряної оборони зі швидким виявленням цілей, обробкою й передачею інформації засобам ураження. У країні просто не вистачило б грошей на організацію ППО. Витрати на створення повноцінної системи ППО він оцінив у 10 річних бюджетів Вірменії. Крім того, теперішня ППО у Карабаху, за словами експерта, була орієнтована на боротьбу з ударними гелікоптерами і штурмовиками, а в небі їм протистояли невеликі дрони (Аксьонов, 2020).

Нова фаза конфлікту, або друга Карабахська війна, розпочалася 27 вересня 2020 р. з обопільних обстрілів у п'яти районах на лінії зіткнення: у районі гори Муровдаг, селищ Талиш і Мардакерт (Агдере) на півночі зони, яку контролювали вірмени, а також на півдні – у Джебраїльському та Фізулінському районах. Загалом бої розгорнулися за двома напрямками: на півночі та півдні Карабаху. Протягом декількох днів Азербайджан не міг змінити ситуацію на свою користь і бої відбувалися в районах уздовж лінії зіткнення, але до 9 жовтня на півдні азербайджанські сили взяли місто Джебраїл – адміністративний центр одного із семи районів Азербайджану поза територією колишньої радянської Нагірно-Карабаської автономної області, які вірменські сили повністю або частково захопили у війні

1992–1994 рр. Згодом азербайджанська армія встановила контроль над Гадрутом – райцентром на території власне Нагірного Карабаху, а не окупованих районів Азербайджану. Після взяття Гадрута азербайджанські війська встановили контроль над Фізулі, Зангеланом і Кубатлі, маючи на меті вийти до міста Лачин, через яке проходить шосе, що з'єднує давню карабаську столицю Шушу і теперішню, Ханкенди (у вірмен – Степанакерт), із Вірменією. У результаті азербайджанці без важкої техніки по горах дійшли до Шуші, і після боїв у районі цього міста воно опинилося в їхніх руках. Це стало вирішальною подією в конфлікті – після взяття Шуші війна закінчилася. Отже, активна фаза другої Карабаської війни, що тривала 44 дні, завершилася 9 листопада 2020 р. виходом азербайджанської армії до стратегічно важливих Шуші й Лачинського коридору.

У той час, коли офіційний Баку за підтримки стратегічного союзника Туреччини повернув контроль над сімома прилеглими до Карабаху азербайджанськими районами і більшою частиною території самопроголошеної НКР, в Єревані висловили сумнів у дієвості стратегічного партнерства з РФ. Адже єдиним внеском Кремля у припинення азербайджанського наступу стало посередництво в укладанні угоди про припинення вогню 9 листопада 2020 р. і залишення в Карабасі російського миротворчого контингенту.

Наступні події показали, що час російського геополітичного домінування на Південному Кавказі сплинув. Відтак, скориставшись браком військових ресурсів у Кремля, що втрутився в громадянський конфлікт у Сирії та розпочав повномасштабне вторгнення до України в лютому 2022 р., Азербайджан у вересні 2023 р. провів блискавичну антитерористичну операцію. Її наслідком стало припинення функціонування самопроголошеної НКР і відновлення територіальної цілісності Азербайджану в кордонах 1988 р. Це стало можливим завдяки поєднанню внутрішніх і міжнародних чинників.

Головними внутрішніми передумовами повернення офіційним Баку контролю над тимчасово окупованими територіями стали консолідація азербайджанського суспільства навколо питання територіальної цілісності країни, уміло проведена режимом Гейдара та Ільгана Алієвих, а також концентрація фінансових і матеріальних ресурсів на переозброєння армії. Це забезпечило технологічну перевагу азербайджанським ЗС і під час другої Карабаської війни 2020 р., і в час проведення "антитерористичної" операції 19–20 вересня 2023 р.

Головними зовнішніми чинниками повернення під азербайджанський контроль території самопроголошеної НКР стали військова допомога Туреччини і неможливість прямого втручання РФ через максимальне залучення її армії та ресурсів у війні з Україною.

Перемогу Баку багато в чому забезпечила позиція Туреччини, яка політично і технічно (як мінімум) підтримала азербайджанський наступ. "Азербайджан міг дозволити собі вести бойові дії, маючи за спиною регіонального гравця Туреччину, яка повністю нівелювала безпеку втручання Росії", – пояснює військовий оглядач Михайло Жирохов (Шрамович, 2020). Це пов'язано з тим, що Туреччина вкрай зацікавлена в геополітичній присутності на Кавказі, бодай тому, щоб контролювати південний газовий коридор.

Утім, Москва не змирилася з геополітичним програшем у Нагірному Карабасі (про це свідчить ескалация напруженості в російсько-азербайджанських відносинах, що спорадично триває з грудня 2024 р.). Тоді російські засоби ППО умисно збили азербайджанський

пасажирський літак над територією упокореної внаслідок двох російських війн Чечні. Путін, хоч і вибачився перед І. Алієвим, але РФ усіяло затягує розслідування причин авіатроші. Ще вище підняла градус напруги у відносинах Москви й Баку після затримання та убивства азербайджанців російськими силовиками і спроба переділу бізнесу представників азербайджанської спільноти в РФ з боку російської влади. Відповіддю на ці недружні акції став арешт двох російських розвідників із ГРУ, що працювали під прикриттям у російській "туристичній" компанії "Спутник", заборона проведення вже запланованих російських культурних подій в Азербайджані, а також рішення офіційного Баку про переведення на азербайджанську мову навчання всіх російських шкіл у країні.

Такі дії І. Алієва підтримали лідери Туреччини і Пакистану. Окрім того, Азербайджан, 4 липня, був запрошений на саміт ШОС – організації, що контролюється КНР. Таким чином, Туреччина руками Азербайджану показала Росії, хто тепер є головним гравцем на Південному Кавказі. Щодо Грузії, то вона, керована проросійською "Грузинською мрією", скоріше всього перейде, щонайменше, у подвійне підпорядкування Росії та Туреччини. Натомість Вірменію Путін просто кидає в обійми Туреччини, яка, користуючись ослабленням РФ через авантюри Путіна, значно розширила свої впливи також на пострадянську Центральну Азію. Нещодавно Казахстан, Узбекистан та Азербайджан оголосили про створення зеленого енергетичного коридору в Європу. Азербайджан має намір прокласти кабель дном Чорного моря для з'єднання Центральної Азії, Кавказу, Європи, Каспійського та Чорного морів єдиним енергетичним коридором. Наприклад, Узбекистан планує експортувати 10–15 млрд кВт годин зеленої енергії до 2030 р. Тобто, якщо раніше країни ЦА балансували між Китаєм і Росією, то тепер, вони будуть пробувати балансувати свої можливості в трикутнику Китай – Росія – Туреччина. Ердоган не прагне знищення Росії, оскільки в Анкарі розуміють: ні Китай, ні США, ні взагалі ніхто крім України і країн Балтії цього не хоче. Тому Туреччина грає на максимальне ослаблення Москви, грає руками Азербайджану.

У цілому ця ситуація означає, що Росія має піти з Азербайджану, який, за допомогою Туреччини, став, по суті, регіональним лідером Південного Кавказу. Висловлюємо припущення, що непрості часи настають для Путіна і у відносинах з Вірменією, яка після втрати Нагірного Карабаху на сьогодні як ніколи близька до виходу з дипломатичної ізоляції з боку Туреччини й Азербайджану, в якій Єреван перебував від початку 1990-х рр. І, попри видимість російського геополітичного реваншу в Грузії, що став можливим завдяки інфільтрації в політичну систему цієї країни проросійської партії "Грузинська мрія" у 2012 р., видається, що ця перемога Кремля буде "пірровою". Натомість держави Південного Кавказу зможуть вийти з-під опіки російського "старшого брата" і покласти край геополітичному домінуванню Росії, що триває з останньої чверті XIX ст.

Нині Азербайджан і Вірменія ведуть переговори про мирну угоду, уперше – без посередництва Росії. 8 серпня 2025 р. у Білому домі на тристоронній зустрічі президента Азербайджану Ільгاما Алієва і прем'єр-міністра Вірменії Нікола Пашиняна із президентом США Дональдом Трампом підписано угоду про нормалізацію азербайджансько-вірменських відносин. Угоду, яка може повністю змінити Південний Кавказ, розвитку якого заважають закриті кордони, давні етнічні конфлікти та

імперська політика Кремля. Рамковий документ, спрямований на досягнення конкретного шляху до миру, передбачає створення стратегічного транзитного коридору через Південний Кавказ, який з'єднає основну територію Азербайджану з Нахичеванським анклавом через Вірменію. США в межах домовленостей отримають від Вірменії виняткові права на розвиток цього коридору, який матиме назву "Шлях Трампа за міжнародний мир і процвітання", відомий за аббревіатурою TRIPP. Отже, США здійснюватимуть контроль над стратегічним транспортним вузлом у регіоні, який межує з Росією, Туреччиною й Іраном. Завдяки TRIPP США посилять свій геополітичний вплив на Південному Кавказі, витісняючи таких традиційних посередників, як РФ і Францію, свідченням чого є підписаний лідерами Вірменії та Азербайджану документ з вимогою про розпуск Мінської групи ОБСЄ, створену в 1992 р. для посередництва в карабаському конфлікті.

Прогнозовано негативною є й реакція на американську ідею створення стратегічного транзитного коридору через Південний Кавказ офіційною Тегерану. Іран виступив проти того, щоб США проклали територію Вірменії коридор, що з'єднає Азербайджан з Республікою Нахичевань. Там вважають, що в такий спосіб НАТО наблизиться до північних іранських територій. Про це зазначив радник верховного лідера Ірану з міжнародних питань Алі Акбар Велаяті в коментарі агентству Tasnim (Лісова, 2025). З його слів, проєкт коридору змінює геополітичний баланс і нібито "спрямований на розчленування Вірменії". Він переконує, що для поєднання Нахичевані з рештою території Азербайджану потреби у створенні спеціального коридору немає, адже для цього, мовляв, можна користуватися шляхами через Іран. Тоді як прокладення коридору зачіпає іранські інтереси, вважає радник іранського лідера, адже нібито "ізолює Іран на півночі та північному заході, залишаючи йому вихід лише через Туреччину" (Лісова, 2025). Іран висловився проти "шляху Трампа" на Кавказі, згадавши погрози Росії щодо України (Лісова, 2025). Це означає, що врегулювання проблеми Нагірного Карабаху далеко не вичерпує проблеми геополітичного суперництва на Південному Кавказі.

Дискусія і висновки

Аналіз участі Російської Федерації у врегулюванні конфлікту в Нагірному Карабасі показав, що його тривале перебування у "замороженому" стані викликане, насамперед, геополітичними обставинами та факторів, головним з-поміж яких є російський геополітичний інтерес. Його ідеологічним підґрунтям стали неосталіністські ідеологічні кліше та ментальні архетипи кремлівської пропаганди часів "холодної війни", що успішно реанімуються у масовій свідомості й вагомо впливають на політичну самосвідомість і поведінку пересічних росіян. Особливо наполегливо експлуатується ідея витіснення Росії з територій, що історично перебували під її впливом. Залишитися там будь-якою ціною, у тому числі й через підтримання у "замороженому" стані етнополітичних конфліктів – ось головна зовнішньополітична мета і геополітичний інтерес Росії на пострадянському просторі.

Відновлення територіальної цілісності Азербайджану в результаті 44-денної війни 2020 р. і антитерористичної операції 2023 р. у Нагірному Карабасі показало слабкість РФ і можливість її витіснення з Південного Кавказу, а в перспективі – й декомпозицію як держави. Для цього мають бути наявними такі чинники,

як політична воля керівництва держави у визволенні тимчасово окупованих територій, консолідація матеріальних і військових ресурсів країни задля досягнення мети, сприятлива міжнародна ситуація і наявність бодай одного могутнього стратегічного союзника. Таким, якщо коротко, є рецепт перемоги над тінню "імперії зла", якою все ще залишається Російська Федерація для України і цивілізованого світу.

Геополітичне протистояння в Нагірному Карабасі, головними дійовими особами якого стали РФ, США, Франція, ЄС і Туреччина, принесло перемогу країнам Заходу і фіаско РФ. Але велика геополітична гра на Південному Кавказі, посилена нещодавнім відкриттям значних покладів вуглеводного палива в Каспійському регіоні, що знайшло своє відображення в реалізації проєктів прокладання стратегічних транспортних магістралей на кшталт нафтопроводу Баку – Тбілісі – Джейхан і газогону Баку – Супса, триває. Позаяк ослаблена війною в Україні РФ далеко не вичерпала свої можливості в регіоні і, за сприятливих обставин, здатна змінити геополітичну ситуацію на Південному Кавказі на свою користь. Про це, між іншим, промовляє спроба російського реваншу в Грузії, ознакою якого є політичне домінування проросійської "Грузинської мрії", що триває з часу парламентських виборів 2012 р. Також РФ посилює своє військове угруповання у вірменському Гюмрі, що переконує нас у прагненні Кремля бодай імітувати рештки колишнього впливу в регіоні.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Аксьонов, П. (Interv.) (12 листопада 2020). Чому Азербайджан вирає війну у Карабаху? Відповідають військові експерти. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54912350>
- Бжезінський, Збігнев. (2000). Велика шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи. "Айлея-НВ". <http://www.vesna.org.ua/txt/bzhez/shah1/index.html>
- Гольцов, А. (2017). Стратегія Російської Федерації в геополітичній конкуренції на Південному Кавказі. *Міжнародні відносини. Сер. Політичні науки*, 16. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3181/2856
- Дорошко, М., & Пліс, А. (2023). Геополітичні трансформації на Південному Кавказі в умовах російсько-української війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*, 2(58), 34–41. <https://intern.bulletin.knu.ua/article/view/1626/2264>
- Жеребецький, Є. (2016). Нагірний Карабах: український урок закавказького досвіду. *Незалежний культурологічний часопис "J"*, 14 квіт. https://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Nahimyj_Karabah.htm
- Зельманович, І. (2016). "Заморожені" конфлікти на пострадянському просторі як вияв інституційної кризи політики ЄС. *Прикарпатський вісник НТШ*, 3(35), 127–135.
- Лісова, Ю. (Ред.). (9 серпня 2025). "Стане кладовищем найманців США". *Іран висловився проти "шляху Трампа" на Кавказі, згадавши погрози Росії щодо України*. https://hromadske.ua/svit/249359-stane-kladovyschem-naumantsiv-ssha-iran-vyslovyvsia-proti-shliakhu-trampa-na-kavkazi-zhadavshy-pohrozy-rosiyi-shchodo-ukrayiny?traffic_source=ukr.net
- Мазалова, А. (Ред.). (24 грудня, 2013). *Киргизстан та Вірменія здали свої ГТС "Газпрому"*. Факти. <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1498322>

Oleksandr ALIEKSIEICHENKO, PhD (Polit.)
 ORCID ID: 0000-0002-2325-1289
 e-mail: alexeychenko@gmail.com
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE RUSSIAN FEDERATION IN CONFLICT IN THE POST-SOVIET SPACE: NAGORNO-KARABAKH

Background. In 1991, Nagorno-Karabakh, with the support of Armenia and the Russian Federation, declared independence from Azerbaijan. This led to hostilities that lasted until 1994. The armed conflict ended with the signing of the Bishkek Protocol on an armistice and ceasefire, but armed clashes periodically broke out between the parties. To mediate in the settlement of the conflict, the Minsk Group was

Масис, Маилян, & Манвел, Саркисян. *Императивы пересмотра принципов мирного урегулирования нагорно-карабахского конфликта*. <http://theanalyticon.com/?p=682&lang=ru>.

Перепелиця, Г. М. (2003). *Конфлікти в посткомуністичній Європі*. НІСД.

Самедов, А. (2007). *Механизмы влияния Российской Федерации на разрешение конфликтов на Кавказе*. Нац. академия наук Азербайджана.

Сулейманов, Е., & Сулейманов, В. (2014). *Збройна агресія Вірменії проти Азербайджану та тяжкі наслідки окупації*. Пер. Ірини Алієвої. Наукова думка.

Шрамович, В. (Ред.). (10 листоп. 2020). *Перемога Азербайджану в Карабаху: 5 висновків для України і Донбасу*. BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54893609>

Aivazian, A. (2001). *Possible Solutions to the Nagorno-Karabagh Problem: a Strategic Perspective*. http://artsakhworld.com/Armen_Aivazian/NK_Problem_Solution/Index.html

Herzig, E. (1999). *The new Caucasus: Armenia, Azerbaijan a. Georgia*. Pinter.

References

- Aivazian, A. (2001). *Possible Solutions to the Nagorno-Karabagh Problem: a Strategic Perspective*. http://artsakhworld.com/Armen_Aivazian/NK_Problem_Solution/Index.html
- Brzezinski, Zbigniew (2000). *The Great Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. "Aileya-NV" [in Ukrainian]. <http://www.vesna.org.ua/txt/bzhez/shah1/index.html>
- Doroshko, M., & Plis, A. (2023). *Geopolitical Transformations in the South Caucasus in the Conditions of the Russian-Ukrainian War*. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. International Relations*, 2(58), 34–41 [in Ukrainian]. <https://intern.bulletin.knu.ua/article/view/1626/2264>
- Herzig, E. (1999). *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan a*. Pinter.
- Goltsov, A. (2017). *The Strategy of the Russian Federation in Geopolitical Competition in the South Caucasus*. *International Relations. Ser. Political Sciences*, 16 [in Ukrainian]. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3181/2856
- Lisova, U. (Red.). (August 9, 2025). *"Will become a graveyard for US mercenaries." Iran spoke out against the "Trump path" in the Caucasus, citing Russia's threats against Ukraine*. https://hromadske.ua/svit/249359-stane-kladovyschem-naumantsiv-ssha-iran-vyslovyvsia-proti-shliakhu-trampa-na-kavkazi-zhadavshy-pohrozy-rosiyi-shchodo-ukrayiny?traffic_source=ukr.net
- Masis, Maylian, & Manvel, Sargsyan. *Imperatives for revising the principles of the peaceful settlement of the Nagorno-Karabakh conflict*. <http://theanalyticon.com/?p=682&lang=ru> [in Russian].
- Mazalova, A. (Red.). (December 24, 2013). *Kyrgyzstan and Armenia handed over their GTS to Gazprom*. <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1498322>
- Perpelitsa, G.M. (2003). *Conflicts in post-communist Europe*. NISD [in Ukrainian].
- Samedov, A. (2007). *Mechanisms of influence of the Russian Federation on the resolution of conflicts in the Caucasus*. *Nat. Academy of Sciences of Azerbaijan* [in Russian].
- Shramovich, V. (Red.). (November 10, 2020). *Azerbaijan's victory in Karabakh: 5 conclusions for Ukraine and Donbas*. BBC News Ukraine. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54893609>
- Suleymanov, E., & Suleymanov, V. (2014). *Armenia's armed aggression against Azerbaijan and the severe consequences of the occupation*. Transl. by Irina Aliyeva. *Naukova Dumka* [in Ukrainian].
- Aksionov, P. (Interv.) (November 12, 2020). *Why did Azerbaijan win the war in Karabakh? Military experts answer*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54912350>
- Zelmanovych, I. (2016). "Frozen" conflicts in the post-Soviet space as a manifestation of the institutional crisis of EU policy. *Prykarpatskyi visnyk NTSh*, 3(35), 127–135. [in Ukrainian]
- Zherebecky, E. (2016). *Nagorno-Karabakh: Ukrainian lesson from the Transcaucasian experience*. *Independent cultural magazine "J"*. April 14. https://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Nahimyj_Karabah.htm [in Ukrainian]

Отримано редакцією журналу / Received: 02.07.25
 Прорецензовано / Revised: 12.07.25
 Схвалено до друку / Accepted: 23.12.25

established in 1992, consisting of 19 member states of the Conference on Security and Cooperation in Europe (now the OSCE), which was co-chaired in 1997 by the Russian Federation, France and the United States. As one of the most interested players, the Russian Federation sought to play a leading role in the Nagorno-Karabakh settlement, both because it contributed to the conclusion of the Ceasefire Agreement between Azerbaijan, Nagorno-Karabakh, and Armenia in 1994, and because of its geopolitical and geoeconomic interests in the South Caucasus region. It was thanks to the imperial policy of the Russian Federation that the Armenian-Azerbaijani conflict in Nagorno-Karabakh became "frozen" and one that for more than three decades played a central role in the new geopolitics in Eurasia, affecting the regional security of the Caucasus and the entire Middle East.

Methods. The main methodological approaches to the study of the Russian Federation's policy in the former USSR were historical, political science, and geopolitical. It is the latter that views the Russian Federation's policy in the post-Soviet space as an attempt to restore its geopolitical and geoeconomic influence through such tools as mediation, peacekeeping, and economic expansion. This approach helps to clarify the true motives of the Kremlin's participation in the so-called conflict resolution process, as well as to understand the reasons for the Russian Federation's geopolitical defeat in Nagorno-Karabakh.

Results. The inability of international mediators to offer a political and diplomatic way to resolve the conflict, compounded by the parties' distrust and the desire of neighboring countries to take advantage of the complexity of the Karabakh problem to resolve their own geostrategic issues, prompted the Azerbaijani authorities to mobilize significant financial resources to re-equip the army and prepare for a force scenario of returning the temporarily occupied territories (TOT). The Armenian authorities, on the other hand, relying on the traditional support of the Russian Federation, reinforced by Yerevan's participation in the CSTO, which was supposed to guarantee Moscow's allied support in the event of an armed conflict with Azerbaijan, have become a de facto vassal of the Kremlin and have practically lost their international subjectivity. Taking advantage of the Russian Federation's involvement in the civil conflict in Syria and the weakening of the Russian army's combat capability in the long-running Russian-Ukrainian war, as well as the military support of Turkey, Baku conducted military operations in 2020 and 2023, which resulted in the restoration of Azerbaijan's territorial integrity. This happened despite the Russian Federation's policy in Karabakh, which was based on Moscow's desire to keep the Karabakh conflict in a "settled" state, playing on the irreconcilable contradictions of its participants. After Azerbaijan regained control of Karabakh and the authorities of the self-proclaimed NKR announced the cessation of the unrecognized state entity, more than 100,000 Karabakh Armenians left the region. Currently, Azerbaijan and Armenia are negotiating a peace agreement, for the first time without Russian mediation. On August 8, 2025, at a trilateral meeting at the White House between Azerbaijani President Ilham Aliyev and Armenian Prime Minister Nikol Pashinyan and US President Donald Trump, an agreement was signed to normalize Azerbaijani-Armenian relations. An agreement that could completely change the South Caucasus, the development of which is hampered by closed borders, long-standing ethnic conflicts and the Kremlin's imperial policy. The framework document, aimed at achieving a concrete path to peace, envisages the creation of a strategic transit corridor through the South Caucasus, which will connect the main territory of Azerbaijan with the Nakhichevan exclave via Armenia. The United States, within the framework of the agreements, will receive from Armenia exclusive rights to develop this corridor, which will be called the "Trump Path for International Peace and Prosperity", known by the acronym TRIPP. Thus, the United States will exercise control over a strategic transport hub in the region bordering Russia, Turkey and Iran. Thanks to TRIPP, the United States will strengthen its geopolitical influence in the South Caucasus, displacing such traditional players as the Russian Federation and France and exerting geopolitical pressure on Iran. Tehran opposed the United States' laying of a corridor through the territory of Armenia connecting Azerbaijan with the Republic of Nakhichevan. They believe that in this way NATO will get closer to the northern Iranian territories. This means that the settlement of the Nagorno-Karabakh problem is far from exhausting the problems of geopolitical rivalry in the South Caucasus.

Conclusions. The restoration of the territorial integrity of Azerbaijan as a result of the 44-day war of 2020 and the anti-terrorist operation of 2023 in Nagorno-Karabakh showed the weakness of the Russian Federation and the possibility of its displacement from the South Caucasus, and in the future, its decomposition as a state. The return of the TOT under Baku's control means that to solve this task, such factors as the political will of the state leadership to return the TOT, the consolidation of the country's material and military resources to achieve the goal, a favorable international situation and the presence of at least one powerful strategic ally, which for Azerbaijan is Turkey, must be present. This, in short, is the recipe for victory over the shadow of the "evil empire", which still remains the Russian Federation. For Ukraine and the civilized world. The geopolitical confrontation in Nagorno-Karabakh, the main actors of which were the Russian Federation, the USA, France and Turkey, brought victory to the Western countries and a fiasco to the Russian Federation. But the great geopolitical game in the South Caucasus, intensified by the recent discovery of significant hydrocarbon deposits in the Caspian region, which was reflected in the implementation of projects for laying strategic transport highways such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline and the Baku-Supsa gas pipeline, continues. Since the Russian Federation, weakened by the war in Ukraine, has far from exhausted its capabilities in the region and, under favorable circumstances, is capable of changing the geopolitical situation in the South Caucasus in its favor. This is evidenced, among other things, by the attempt of Russian revenge in Georgia.

Keywords: Nagorno-Karabakh, Russian Federation, Azerbaijan, Armenia, "frozen" conflict, post-Soviet space, geopolitical interests, imperial syndrome.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.